

درس چهارم: سبک عراقی (سبک شناسی قرنهای هفتم، هشتم و نهم)

پیش از شروع تدریس این درس، بهتر است با مشارکت دانش آموزان، در مورد پیامدهایی اجتماعی و سیاسی یورش مغول و حکومت آنها بحث و گفتگو کنیم، و با استفاده از اطلاعات دانش آموزان، تأثیر آن را بر قالب های شعری، مضمونهای شعر و نثر و ... شرح دهیم تا هم دانش آموزان در آغاز تدریس، مشارکت فعال داشته باشند و در جو کلاس قرار بگیرند و هم ویژگیهای سبک عراقی را که تحت تأثیر حمله مغول است، بهتر درک کنند.

می توان بحث را به این سمت هدایت کرد که دانش آموزان به این نتیجه برسند که :

بعد از حمله مغول غرور و احساسات ملی ایرانیان خدشه دار شد

احتیاج به سخنان آرامش بخش و توجه به امور اخروی بیشتر احساس می شد

اندیشه هایی مثل بی اعتباری دنیا، اعتقاد به قضا و قدر و این که هر چه از دوست می رسد، نیکوست، باعث رواج بیشتر تصوف شد.

مفاهیم عرفانی شعر این دوره پرهیز از زهدریایی، توجه به صفا و پالایش درون پر شد.

و ...

برای تدریس این درس، بهتر است کلاس را به سه گروه تقسیم کنیم و از هر گروه بخواهیم که یکی از قلمروهای زبانی، ادبی یا فکری را خوب مطالعه کنند. سپس سرگروه، مطالب قلمرو مورد نظر را توضیح دهد و با ارائه موارد مهم آن با استفاده از پاورپوینت یا تخته و ماژیک، به تثبیت آموزش آن بپردازد.

پس از آن، دانش آموزان از قلمرو توضیح داده شده، پرسشهایی را مطرح کنند و اعضای آن گروه با نظارت سرگروه، به آن پرسشها پاسخ دهند. در پاسخ به خودآزمایی ها هم، هر گروه به پرسشهای مربوط به قلمرو خود پاسخ دهد.

شعر

قلمرو زبانی:

الف: کم شدن واژه های اصیل فارسی و جایگزینی آنها با واژه های عربی.

ب: استفاده از " می " به جای " همی " و " در " به جای " اندر "

پ: استفاده بسیار اندک از " مر "، " ایدون "، " ایدر "، " ابر "

ت: درهم آمیختگی ویژگی های نو و کهنه (که مهم ترین ویژگی شعر این دوره است)

قلمرو ادبی

الف: رونق و فراوانی قالب غزل و تثبیت تخلص

ب: توجه به صنایع بدیع و معانی

پ: فاصله گرفتن شعر از دربار و از بین رفتن قصیده و کم رونقی و کم توجهی به غزلهای عارفانه و اصیل.

قلمرو فکری

الف: معشوق زمینی و دست یافتنی سبک خراسانی، جای خود را به معشوقی والا و گاه آسمانی (معبود) می دهد.

ب: توجه به امور اخروی و بی اعتبار دانستن دنیا و اعتقاد به قضا و قدر باعث رونق تصوف شد.

پ: پرهیز از زهد ریایی، توجه به صفای درون و برتری عشق بر عقل، از مفاهیم عرفانی شعر این دوره است.

نثر

قلمرو زبانی

الف: ضعف شدن نثر فنی و در نهایت از بین رفتن آن در دوره تیموری در قرن هشتم

ب: ساده شدن نثر بیش تر کتاب ها

پ: بازنویسی کتاب های نثر فنی به زبان ساده. (به عنوان مثال، انوار سهیلی از حسین واعظ کاشفی، ساده شده کلیه و دمنه است)

ت: رواج و رونق " تاریخ نویسی " به دلیل علاقه مغولان و تیموریان به زندگی اجداد خود.

ث: ورود واژه های مغولی و پس از آن، ترکی با تلاشهای حسین بایقرا، امیرعلیشیرنویسی (نویسنده کتاب مجالس النفانس، محبوب القلوب و محاکمه الغتین به زبان ترکی) و ظهیرالدین بابر (نویسنده بابرنامه به زبان ترکی)، به طوری هنوز هم تعدادی از واژه ها، از جمله بیلاق، قشلاق، یورش، قشون و ... در زبان امروز هم به کار می رود.

ج: ضعف و سستی در ساختار جمله ها

قلمرو ادبی

الف: ضعف و انحطاط زبان و ادبیات عربی و کم شدن نفوذ آن در زبان فارسی

ب: توجه به صنایع ادبی به جای تعمق و تفکر به دلیل ضعف ادیبان این دوره و توجه به ظاهر سازی و صنایع بی ارزش مانند ذوقافیتین و ذوبحرین سرایی و ماده تاریخ و ...

قلمرو فکری:

الف: کم شدن دقت و صحت مطالب به دلیل کشته شدن و متواری شدن فضلا و از بین رفتن کتابخانه ها.

ب: کم شدن تحقیق و پژوهش به علت نبود استادان بزرگ و از بین رفتن مراکز علمی.

پ: کنار آمدن عرفا با مغولان و از دست دادن اصالت خود و مشغول شدن به درسی کردن

عرفان و شرح اصطلاحات آن.

از جمله سوالاتی که دانش آموزان می توانند در این بخش از گروه های مقابل پرسند عبارتند از:

۱- مهمترین ویژگی شعر سبک عراقی چیست؟

۲- چه عواملی باعث رونق تصوف شد؟

۳- مفاهیم عرفانی شعر این دوره را نام ببرید.

۴- واژه های " همی " و " اندر " در شعر این دوره چه وضعیتی پیدا کردند؟

۵- کدامیک از موارد زیر در حوزه قلمرو ادبی دوره ی سبک عراقی قرار نمی گیرد؟

الف- توجه به صنایع بدیع و معانی

ب- فاصله گرفتن شعر از دربار

ج- رونق و فراوانی قالب غزل

د- کم شدن واژه های اصیل فارسی و جایگزینی آنها با واژه های عربی

۶- دو مورد از قلمروهای فکری یا زبانی و ... نثر سبک عراقی رو بنویسید

۷- نتیجه ی از بین رفتن کتابخانه ها چه بود؟

ادبیات دهم نأ کنکور

- ۸- در سبک عراقی چه عاملی باعث کم شدن دقت و صحت مطالب شد؟
- ۹- علت کم شدن تحقیق و پژوهش در این دوره چه بود؟
- ۱۰- نویسندگان آثار محبوب القلوب، بابرنامه و ... چه کسانی هستند و این کتابها به چه زبانی نوشته شده است؟
- ۱۱- علت رونق و رواج تاریخ نویسی در دوره مغولان و تیموریان چه بود؟

خودارزیابی:

۱- شعر زیر را بخوانید و به پرسش ها پاسخ دهید:

آن یکی آمد در یاری بزد

گفت یارش «کیستی ای معتمد؟»

گفت من ؛ گفتش «برو هنگام نیست»

بر چنین خوانی مقام خام نیست

خام را جز آتش هجر و فراق

کی بزد کی وا رهاوند از نفاق؟

رفت آن مسکین و سالی در سفر

در فراق دوست سوزید از شرر

پخته شد آن سوخت؛ پس باز گشت

باز گرد خانه انباز گشت

حلقه زد بر در به صد ترس و ادب

تا بنجد بی ادب لفظی ز لب

بانگ زد یارش که «بر در کیست آن»

گفت «بر در هم توی ای دلستان»

الف) دو مورد از ویژگیهای زبانی آن را بنویسید.

- ۱- استفاده از واژه های عربی به جای واژه های اصیل فارسی از جمله؛ معتمد، نفاق، فراق، هجر، نفاق، مسکین، لفظ و ...
- ۲- درهم آمیختگی ویژگیهای کهنه و نو؛ از جمله استفاده نکردن از واژه های مهجور "ایدر" ابر" اندر" ایدون" ، " مر " ، " تبدیل همی به می " و ...

ب) ویژگی فکری حاکم بر آن چیست؟

دوری از غرور و تکبر، توجه به معشوق والا و معبود به جای معشوق زمینی و دست یافتنی، یکی شدن عاشق و معشوق

پ) دو مورد از ویژگیهای ادبی شعر را بنویسید.

۱- استفاده از تضاد: پخته و خام،

۲- استفاده از تشبیه فشرده: آتش هجر و فراق

۳- استفاده از کنایه: پخته شد آن سوخته

۴- استفاده از تضاد: خام ، پخته

ادبیات دهم نأ کنکور

ت) بیت پایانی را تقطیع هجایی کنید و در جدول صفحه بعد بنویسید.

بانگ زد یارش که بر در کیست آن

گفت بر در هم تویی ای دلستان

بان | گ | زد | یا | رش | ک | بر | در | کی | س | تان

- | U | - | - | - | U | - | - | - | U | -

گُف | ت | بر | در | هم | ت | ی | ای | دل | س | تان

- | U | - | - | - | U | - | - | - | U | -

۲- چرا در عصر مغولان و تیمور، تاریخ نویسی رواج پیدا کرد؟ توضیح دهید.

به دلیل علاقه ای که به زندگی اجداد خود داشتند، می خواستند وقایع زندگی آنها را ثبت و به آن افتخار کنند.

۳- ویژگیهای زبانی ابیات فردوسی و حافظ را در مثالهای زیر با یکدیگر مقایسه کنید.

الف: در شعر فردوسی از واژه های اصیل و کهن فارسی از جمله " برآویختن" ، " ایدر" استفاده شده است؛

در حالی که در ابیات حافظ چنین واژه هایی استفاده نشده است.

ب: در ابیات فردوسی، کمر واژه عربی در دیده می شود

ولی در شعر حافظ ، واژه های عربی بیشتری مانند " حزین " " معنی " ملك " طعن " حسود " حرام " و ... وجود دارد.

۴- یک مورد از ویژگیهای فکری بیت های زیر را بنویسید.

سپس یک تشبیه فشرده و یک تشبیه گسترده بیابید و پایه های آن را مشخص کنید.

آتش است آب دیده ی مظلوم

چون روان گشت، خشک و تر سوزد

تو چو شمعی از آن هراسان باش

که اول ، آتش ز شمع سر سوزد

ویژگی های فکری:

توجه به زمینه های اعتقادی از جمله: ترسیدن از آه مظلوم، فراگیر شدن عذاب الهی، بدبینی نسبت به دنیا.

تشبیه فشرده: آتش است آب دیده ی مظلوم (آب دیده مظلوم: مشبه ، آتش : مشبه به)

تشبیه گسترده: تو چو شمعی از آن هراسان باش: (تو: مشبه، چو: ادات تشبیه، شمع: مشبه به ، هراسان : وجه شبه)

۵- پایه های آوایی را در شعر فردوسی (خودآزمایی ۳) مشخص نمایید.

چُ نین گُف / ت رُس تَم / بِ آ وَا / ز سخت

کب ای شا / ه شا دان / دِل نی / ک بخت

اگر جن / گ خا هی / ی خون ری / خ تن

ادبیات دهم نأ کنکور

بَ رین گو / نِ سَخ تی / بَ راوی / خ تن
بَ گو تا / سَ وارا / وَ رَم زا / بَ لی
کَ باشَن / د با خَن / جَ ر کا / بَ لی
بَ رین رَز / م گه شان / بَ جَن گا / وَ ریم
خُ دی در / زَ مانی / دِ رن گا / وَ ریم

پایان

به کوشش حسن دست موزه از استان هرمزگان - پارسیان
و جمعی از دبیران ادبیات کشوری
ادبیات دهم نأ کنکور

:Tag

adabiate10@

:Link

<http://jvan.me/124Y>

PDF نسخه شهبان